

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Työryhmä on perustanut mietintönsä Lapsen oikeuksien sopimukseen, mikä näkyy laajalti tehdyissä konkreettisissa ehdotuksissa. Väestöliitto pitää tätä hyvänä ja erittäin tärkeänä asiana, joka on luonut hyvän pohjan mietinnölle. Korostamme kuitenkin erityisesti sitä, että parisuhteen tuen ja erotilanteen varhaisen vaiheen neuvontaa ja sovittelua tulisi lisätä nykyisestä lapsen edun edistämiseksi. Lainsäädännön ja sitä täydentävien sosiaali- ja terveystoimen sekä kolmannen sektoreiden neuvonta- ja sovittelupalvelujen tulisi tukea vanhemmuuden jatkumista myös eron jälkeen. Niiden avulla tulee myös pyrkiä edistämään sekä vanhempien välistä että vanhempien ja muiden lapselle tärkeiden ja läheisten henkilöiden sovinnollisuutta erotilanteessa. palvelujen resurssien tulee myös olla riittävät erityisesti lapsen näkökulman ja mielipiteen paremman ja johdonmukaisemman huomioon ottamiseksi.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Lapsi tarvitsee kasvunsa ja kehityksensä suojaksi ennen kaikkea turvaa. Mielestämme on erityisen kannatettavaa, että 4 pykälän 2 momenttiin esitetään lisättäväksi säännös, jonka mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Säännös pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan 1 kappaleeseen.

Suomenkin ratifioima Istanbulin sopimus (artikla 31) velvoittaa valtioita toimimaan siten, ettei huoltajuus- tai tapaamisoikeussopimus vaaranna väkivaltaa kokeneen naisen, tämän perheen tai yhteisten lasten turvallisuutta. Mietintö noudattaa Istanbulin sopimusta, kun siinä käsitellään myös perheväkivaltatilanteita pohdittaessa lasten huoltajuutta ja tapaamisoikeutta. Erotilanteissa, joihin liittyy uhkaa, pelkoa ja väkivaltaa, täytyy myös lapsia kuulla ja heidän tarpeensa huomioida nykyistä paremmin. Tutkimukset osoittavat, että toteutunut väkivalta tai sen uhka ei välttämättä vaikuta riittävästi lasten huoltoon, tapaamisiin ja sijoituksiin koskeviin päätöksiin. Siksi myös sellaisia vanhempia, joiden tiedetään käyttäytyneen väkivaltaisesti, määrätään tapaamaan lapsiaan ilman tukea tai valvontaa. Valitettavan usein myös tapaamispaikkatoiminnan työntekijät todistavat tilanteita, joissa lapsi joutuu vasten tahtoaan tapaamaan vanhempaa, jota pelkää.

Väkivalta vaikuttaa lapseen, vaikka se ei kohdistuisi suoraan häneen. Pelkän kuulemisen lisäksi on siksi tärkeää, että lapsen kertomalla on myös oikeasti vaikutusta. Lasta ei tulisi pakottaa tapaamaan psyykkisesti sairasta taikka lasta vakavasti kaltoin kohdellutta tai seksuaalisesti hyväksikäyttäneitä vanhempaa. Tällainen tapaaminen saattaa syvästi järkyttää lasta ja aiheuttaa traumoja, jotka mahdollisesti tulevat esille myöhemmin lapsen/nuoren psykiatrisessa hoidossa.

Kannatamme myös esitettyä lisäystä, jonka mukaan kummankin vanhemman on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen.

Mietinnössä esitetään lapsen osallisuuden sekä mielipiteen ja näkökulman selvittämisen lisäämistä asettamalla huoltajille velvollisuus selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon lasta koskevia päätöksiä tehtäessä sekä velvoittamalla huoltajat informoimaan lasta häntä koskevista päätöksistä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla. Nämä ovat mielestämme lapsen edun mukaisia ja siksi erittäin kannatettavia esityksiä.

Mielestämme lastenvalvojan ja tuomioistuimen olisi varmistettava myös riidattomissakin asioissa, että lapsi on saanut ilmaista näkemyksensä asioistaan. On kuitenkin muistettava, että lapsi ei saa joutua kokemaan olevansa vastuussa asiassa tehdyistä päätöksistä ja kantamaan psyykkistä vastuuta lapsen vanhempien erotilanteisiin liittyvistä käytännön asioista. Lapsen kuulemisen painottaminen tulee näkymään sosiaalitoimessa vahvana lisäresurssien, koulutuksen ja osaamisen kehittämistarpeena, mihin on myös voitava vastata.

Kannatamme esitystä tukihenkilön nimeämisestä lapselle erotilanteessa. Tällöin on kuitenkin oleellista turvata lapsen etu siten, että tukihenkilö on riittävän asiantunteva ja tehtäväänsä erityisesti koulutettu. Kannatamme samoin esitystä edunvalvojan määräämisestä huoltajan sijaiseksi edustamaan tarvittaessa lapsen asioita, jos huoltaja on esteellisyyden, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt edustamaan lasta. Tällöinkin on muistettava, että edunvalvojan tulee olla ammatillisesti toimeen kykenevä edistämään lapsen asioita.

Väestöliitto pitää tuomittavana sitä, että toinen vanhempi estää lasta tapaamasta toista vanhempaa, ellei kyse ole lapsen edun turvaamisesta. Emme kuitenkaan kannata vieraannuttamista koskevien säännöksiä ottamista lapsenhuoltolakiin, koska vaarana on, että ne ovat omiaan lisäämään puolisoitten välisiä riitatilanteita. Tältä osin viittaamme lapsiasianvaltuutetun eduskunnan lakivaliokunnalle 18.4.2013 antamaan lausuntoon.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Isyydentunnustamismenettelyä on tarkoitus kehittää tarkoituksenmukaisemmaksi ja nopeammaksi tekemällä isyytensä odotusaikana tunnustaneesta miehestä automaattisesti lapsen yhteishuoltaja, jolloin erillistä huoltosopimusta ei enää tarvittaisi. Kannatamme tehtyä esitystä.

Mietinnössä huomioidaan yhdenvertainen vanhemmuus ja siinä pyritään edistämään lapsen oikeutta ylläpitää myös muita hänelle tärkeitä ihmissuhteita tapaamisoikeuden ja tietojensaantioikeuden laajentamisella. Vanhemmat ja muu lapselle erityisen läheinen henkilö voisivat sopia tapaamisoikeudesta tai se voitaisiin vahvistaa tuomioistuimen päätöksellä. Sopimus tai päätös olisi täytäntöönpanokelpoinen kuten lapsen ja vanhemman välistä tapaamisoikeutta koskeva päätös. Tämä on kannatettava asia erityisesti monimuotoisissa perhemuodoissa ja erotilanteissa. Lapsen etu on, että hänen kiintymyssuhteensa jatkuvat ja ovat ennakoitavissa.

Esitetty uudistus aiheuttaa kuitenkin myös kysymyksiä. Mikä on lapselle erityisen läheisen henkilön asema, jos lapsen vanhempi on ajautunut tämän kanssa välirikoon, eikä halua lapsensa tapaavan tätä? Entä, jos lapsi ei halua tavata läheistä aikuista, mutta tämä haluaa tavata lasta? Voiko esimerkiksi lapsen kanssa yhdessä asunut isovanhempi vaatia itselleen tapaamisoikeutta, vaikka lapsi itse ei haluaisi tavata häntä? Pohdintaa herättää myös, kuinka toteutuu lapsen etu, jos isovanhemmat ovat lähtökohtaisesti eriarvoisessa asemassa:

a) isovanhempi on asunut yhdessä lapsenlapsen kanssa, mutta ei ole viettänyt lapsenlapsen kanssa aikaa eikä hoitanut tätä. Perheenjäsenten välit ovat tulehtuneet ja riitaiset eikä lapsenlapsi tunne erityistä läheisyyttä isovanhemman kanssa. Olisiko hänellä kuitenkin tapaamisoikeus yhteisen asumishistorian vuoksi?

b) Isovanhempi on hoitanut lasta pienestä pitäen säännöllisesti monta kertaa viikossa useiden tuntien ajan ja lapsi on tottunut olemaan isovanhemmalla jopa useita vuorokausia myös yön yli kestäneitä hoitojaksoja. Lapsenlapsi ja isovanhempi ovat kiintyneet kovasti toisiinsa, mutta he eivät ole koskaan asuneet yhdessä. Tällöin ei kuitenkaan olisi tapaamisoikeutta, koska ei ole yhteistä asumishistoriaa.

Tällä hetkellä moni isovanhempi, joka kokee tulleen vieraannutetuksi lapsenlapsestaan välirikon tai eron vuoksi, odottaa lakia tai säännöstä, jolla hän saisi juridiset oikeudet lapsen tapaamiseen. Taustalla voi olla jopa vuosia kestänyt lapsen toisen vanhemman harjoittama systemaattinen vieraannuttaminen mustamaalamalla isovanhempaa niin, ettei lapsenlapsi sitten enää edes halua nähdä tätä. Kun lasta kuullaan on uhkana, että tällä on isovanhemmastaan vain toisen vanhemman hänelle syöttämä totuus.

Kun uudistettu laki tulee voimaan, ovat erilaisessa lähtökohdassa ne sukupolvien ketjut, jotka ovat olleet vuosikausia tulehtuneessa välirikotilanteessa kuin ne, jotka tulevat vasta lain voimaantulon jälkeen tuoreeltaan tähän tilanteeseen. Näihin välirikoihin olisi tärkeä saada sovittelua, jossa riitautuneet isovanhemmat ja heidän aikuiset lapsensa voisivat ulkopuolisen henkilön avulla puida tapahtumia ja saada korjattua välejä. Sovittelun onnistuttua aikuiset pystyisivät varmasti paremmin nostamaan keskiöön lapsen parhaan sen sijaan, että keskiössä ovat aikuisten väliset ristiriidat ja se, kuka saa oikeuden tavata lasta. Yhtä tärkeää on tuoreissa tapauksissa saada aikuisten välit mahdollisimman toimiviksi, jotta tapaamisiin ei kohdistuisi kohtuuttomia jännitteitä lapsen kannettavaksi.

Jos vanhemmat ja isovanhemmat ovat riidoissa keskenään ja lapsella ja isovanhemmalla on oikeus tavata, syntyy hankalia tilanteita, jotka voivat johtaa monenlaiseen lasta haittaavaan toimintaan, kuten tapaamisten vaikeuttamiseen ja muuhun kiusantekoon. Tilanne voi kehittyä lapselle kohtuuttomaksi. Siksi näemme perheen ulkopuolisen ammattihenkilön tarjoaman osaavan sovittelun roolin oleellisena osana, kun tapaamisoikeutta uudistetaan koskemaan myös lapsen läheisiksi kokemia henkilöitä. Tämä edellyttää mielestämme osaavan ja koulutetun henkilöstön resurssien varmistamista.

Väestöliitto haluaa korostaa sitä, että se kannattaa lapsen oikeutta tavata hänelle läheisiä ihmisiä ja pyrkimystä edistää lapsen oikeutta ylläpitää myös muita hänelle tärkeitä ihmissuhteita ja pidämme asian edistämistä hyvin tärkeänä. Katsomme kuitenkin, että edellä esitetyt huomiot mahdollisista ongelmatilanteista tulee ottaa huomioon ja pyrkiä ratkaisemaan lain säätämisen yhteydessä.

Mietinnössä määritellään vuoroasumisen ehdoista. Kannatamme sinänsä mahdollisuutta vuoroasumiseen, mutta esitys herättää kuitenkin muutamia kysymyksiä.

Vuoroasumisen käyttöön oton yhteydessä tulisi tarkkaan harkita, onko järjestely sovelias ottaen huomioon kyseessä olevan lapsen ikä ja kehitystaso, koska se voi myös vaarantaa lapsen tarpeen turvallisuuden takaavaan ennakoitavuuteen ja toistuvuuteen. Muutosten aiheuttama kuormitus saattaa johtaa lapsen liialliseen omien suojautumiskeinojen käyttöön, mikä voi vaikeuttaa lapsen omaa kasvua ja kehitystä sekä oppimista.

Mielestämme on siksi tärkeää, että mietinnön perusteluissa on määritelty, mitä tulee ottaa huomioon tehtäessä ratkaisua siitä, määrätäänkö lapsi asumaan jommankumman vanhemman luona vai vuorotellen kummankin luona. Samat seikat on otettava huomioon myös harkittaessa, miten lapsen tapaamisoikeudesta on lapsen edun mukaista päättää. Työryhmä tuo esiin myös tutkimuksellisen tiedon, että lapsi tarvitsee pysyvää hoivaa erityisesti kahden ensimmäisen elinvuoden aikana. Ihmissuhteiden ja elinympäristön pysyvyys on pienen lapsen kehityksen kannalta tärkeää. Lapsen herkän kehitysvaiheen vuoksi ainakaan pitkäaikaista, esimerkiksi viikoittain vaihtuvaa vuoroasumista ei suositella aivan pienille lapsille, ei ainakaan alle kolmevuotiaille. On myös otettava huomioon, että kaikki lapset eivät kehity ikätasonsa mukaisesti. Asumis- ja tapaamisjärjestelyjä harkittaessa myös lapsen yksilölliset tarpeet ja taipumukset on otettava huomioon.

Lakia säädettäessä on myös varmistettava, ettei lapsi missään tilanteessa joudu kahden koulun tai kahden päivähoidon loukkuun ja että tällä tulee olla samanlaiset oikeudet myös muihin sosiaali- ja terveystoimen ym. palveluihin, kuten esimerkiksi terveydenhuoltoon ja koulukuljetuksiin riippumatta asuinpaikastaan.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Esityksen mukaan tuomioistuimelle säädettäisiin velvollisuus käsitellä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat joutuisasti ja siten, että pyritään vähentämään toistuvia oikeudenkäyntejä. Nämä ovat erityisen kannatettavia ehdotuksia. Toistuvat ja pitkittyneet ristiriidat ja oikeudenkäyntiselvittelyt eivät tue lapsen etua, vaan voivat ovat tämän kannalta hyvinkin vahingollisia.

Työryhmä ehdottaa parannuksia lapsen oikeuteen osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn ja että laissa säädettäisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa ja sosiaaliviranomaisen luona. Kannatamme esityksiä, mutta mielestämme oleellista on lisäresurssien ja sosiaalitoimen henkilöstön osaamisen turvaaminen lapsen kuulemisessa sekä se, että ehkäistään tilanne, että lasta kuullaan liian monessa paikassa.

Jatkossa tuomioistuin voisi käyttää lapsen kuulemisessa apuna asiantuntija-avustajaa, jonka tehtävänä olisi ennen kaikkea varmistaa se, että kuuleminen tapahtuu lapsiystävällisellä tavalla. Asiantuntija-avun käyttäminen tuomioistuimessa riita-asioissa poikkeaisi ilmeisesti jonkin verran jo käytössä olevasta asiantuntija-avusteisesta huoltoriitojen sovittelusta. Mikäli ehdotus toteutuu, edellyttää se mielestämme toimiakseen tuomioistuimen tuomarien ja uusien asiantuntija-avustajien riittävää kouluttamista lasten kuulemiseen ja/tai jo tällä hetkellä tuomioistuimen käyttämien asiantuntija-avustajien lisäkouluttamista asiassa.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

-

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

-

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

-

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Nikkarinen Arto
Väestöliitto ry